

Kristine Nergaard og Torgeir Aarvaag Stokke

Organisasjonsgrader og tariffavtaledekning i norsk arbeidsliv 2008

Kristine Nergaard og Torgeir Aarvaag Stokke

Organisasjonsgrader og tariffavtaledekning i norsk arbeidsliv 2008

© Fafo 2010
ISSN 0804-5135

Innhold

Forord	4
Innledning	5
1 Organisasjonsgrad: hovedtall AKU 3. kvartal 2008	7
1.1 Kjennetegn ved arbeidstakeren	8
1.2 Kjennetegn ved arbeidsforholdet.....	10
1.3 Kjennetegn ved bedriften	12
2 De ulike hovedorganisasjoner – profiler	14
3 Tariffavtaledekning AKU	17
3.1 Tariffavtaledekning 2008	17
3.2 Tariffavtaledekning etter kjennetegn ved bedriften og arbeidstakeren	18
3.3 Utvikling fra 1998 til 2008	20
4 Registertall	21
4.1 Organisasjonsgraden.....	21

Forord

Tema for dette notatet er organisasjonsgrad og tariffavtaledekning blant arbeidstakere i norsk arbeidsliv. Spørsmål som stilles er: Hvor høy er organisasjonsgraden på arbeidstakersiden, og hvordan har denne utviklet seg over tid? Hvor mange arbeidstakere dekkes av tariffavtale? Hvor store forskjeller er det mellom ulike deler av norsk arbeidsliv når det gjelder organisering og tariffavtale? Hvilke forskjeller finner vi i organisasjonsgrad mellom yngre og eldre arbeidstakere, og mellom menn og kvinner? Hvordan varierer organisasjonsgraden etter yrke og utdanning? Datagrunnlaget er en tilleggsundersøkelse til Arbeidskraftundersøkelsen 3. kvartal 2008 (AKU) og registeropplysninger fra arbeidstakerorganisasjonene. Notatet viderefører analyser fra tidligere publikasjoner fra Fafo om temaene organisasjonsgrad og tariffavtaledekning, blant annet *Organisasjonsgrader og tariffavtaledekning i norsk arbeidsliv 2004/2005* (Fafo-rapport 518).

Prosjektet er finansiert av Landsorganisasjonen i Norge.

Oslo, mars 2010

Kristine Nergaard

Torgeir Aarvaag Stokke

Innledning

I dette notatet presenterer vi resultatene fra Statistisk sentralbyrås (SSB) undersøkelse Arbeidskraftundersøkelsen 3. kvartal 2008 (AKU 2008), der lønnstakerne fikk spørsmål om fagorganisering og om lønna fastsettes gjennom tariffavtale eller ikke. Vi presenterer i tillegg registerbaserte tall for antall organiserte arbeidstakere totalt og etter hovedorganisasjon, og for organisasjonsgraden i norsk arbeidsliv samlet.

Registerbaserte beregninger gir det mest stabile anslaget på organisasjonsgraden totalt i det norske arbeidsmarkedet og tariffavtaledekningen i privat sektor, og er de vi anbefaler brukt når organisasjonsgraden for Norge skal presenteres. De registerbaserte opplysningene gir imidlertid ikke tall for utviklingen innen ulike bransjer, for kvinner og menn, yngre og eldre og for ulike utdanningsgrupper osv. Her er tilleggsundersøkelser til AKU, som innebærer at vi får opplysninger fra drøye 8000 lønnstakere, det beste redskapet. I tillegg lager SSB vektorer som gjør det mulig å blåse utvalget opp til befolkningsstørrelse. Vi kan dermed gi anslag på hvor mange personer i arbeidsmarkedet som har et gitt kjennetegn, for eksempel medlemskap i fagforening/arbeidstakerorganisasjon eller er dekket av tariffavtale.

Spørsmålet om fagorganisering er stilt ved AKU i 1995, 1998, 2001, 2004 og 2008, noe som gir anledning til å følge utviklingen i organisasjonsgrad over tid. Spørsmålene om tariffavtale er stilt i 1998, 2004, 2005 og 2008.¹ Resultatene fra de tidligere undersøkelsene er presentert i publikasjoner fra Fafo.² I dette notatet oppdaterer vi de viktigste tabellene og fordelingene. Inndelingen i bransjer, aldersgrupper med mer følger i hovedsak det som ble gjort i rapporten fra 2004/2005, det vil si at tallene kan sammenlignes.

Følgene forhold behandles i notatet:

- Den registerbaserte organisasjonsgraden og antall yrkesaktive medlemmer samlet og etter hovedorganisasjon
- Organisasjonsgraden totalt og etter hovedsektor målt ved AKU
- Tariffavtaledekningen i privat sektor og totalt per 2008 og over tid. Målt ved AKU
- Organisasjonsgrad og tariffavtaledekning etter kjennetegn ved arbeidstakeren: kjønn, alder, utdanning og yrke målt ved AKU

---

¹ Spørsmålene om tariffavtale og medlemskap i arbeidstakerorganisasjon stilles kun til lønnstakere i privat sektor. Vi forutsetter at lønnstakere i offentlig sektor dekkes av tariffavtale.

² For undersøkelsen fra 1998: Kristine Nergaard: *Organisasjonsgrad og tariffavtaledekning målt ved AKU 2. kvartal 1998*. Fafo-notat 1999:5. For undersøkelsene for 2004/2005, se Kristine Nergaard og Torgeir Aarvaag Stokke: *Organisasjonsgrader og tariffavtaledekning i norsk arbeidsliv 2004/2005*. Fafo-rapport 518.

- Organisasjonsgrad etter kjennetegn ved arbeidsforholdet: arbeidstid, fast versus midlertidig ansettelse, ansiennitet hos arbeidsgiver, om arbeidstakere regner seg som hovedsakelig yrkesaktive eller har annen hovedaktivitet som skolegang, studier eller annet. Målt ved AKU
- Organisasjonsgrad og tariffavtaledekning etter kjennetegn ved bedriften: bransje og bedriftsstørrelse. Målt ved AKU
- Hovedorganisasjonenes medlemsprofiler: alder, kjønn, utdanning og bransje. Målt ved AKU

Metode og data

Spørsmålene om tariffavtale og medlemskap i arbeidstakerorganisasjon ble stilt i en tilleggsundersøkelse til AKU 3. kvartal 2008, og er identiske med spørsmålene som ble benyttet i 2004. Opplysninger om næring, yrke, utdanning med videre er basert på de ordinære opplysningene i AKU, og følger dermed inndelingene som brukes i offentlig statistikk fra SSB. Spørsmålene om organisasjonsgrad og tariffavtale gikk til lønnstakere med direkte intervju i AKU, og de som deltok i sitt første AKU-intervju (1/8 av AKU-utvalget), var ikke omfattet av undersøkelsen. SSB utarbeidet vektorer til tilleggsundersøkelsen. Fafo har justert disse vektene noe for å korrigere for en overrepresentasjon i tilleggsundersøkelsen av arbeidstakere i offentlig sektor med høyere utdanning. AKU-tall brukes i avsnitt 1–3 i dette notatet.

De registerbaserte tallene for medlemstall og organisasjonsgrad (avsnitt 4) er basert på opplysninger fra organisasjonenes medlemsregistre. Det redegjøres nærmere for disse i kapittel 4.

1 Organisasjonsgrad: hovedtall AKU 3. kvartal 2008

AKU 3. kvartal 2008 viser at 53,1 prosent av lønntakerne er medlem av en fagorganisasjon, 46,8 prosent er uorganisert og 0,1 prosent svarer «vet ikke» på spørsmålet (tabell 1.1). Vi anslår antall organiserte arbeidstakere til 1 236 000 personer. Organisasjonsgraden anslått på basis av registerbaserte opplysninger er noe lavere, 51,4 prosent for 2008. Det er vanlig at spørreundersøkelser gir noe høyere organisasjonsgrad enn det som registerbaserte beregninger gir.

Tabell 1.1 Organisasjonsgrad og antall lønntakere som er medlem av en arbeidstakerorganisasjon. AKU 3. kvartal 2008. N=8173

	Organisasjonsgrad	Antall
Organisert	53,1	1 236 000
Ikke organisert	46,8	1 089 000
Usikker (organisert/ikke)	0,1	3 000
Total	100	2329000

Organisasjonsgraden varierer betraktelig mellom ulike bransjer og sektorer. I privat sektor er 38 prosent av arbeidstakerne organisert, i offentlig sektor er organisasjonsandelen dobbelt så høy – 80 prosent (tabell 1.2). Det er også klare forskjeller innad i privat sektor. Innen industri og bygg og anlegg er halvparten medlem av en arbeidstakerorganisasjon, og andelen er den samme som ved forrige undersøkelse (2004). I privat tjenesteyting er kun hver tredje arbeidstaker organisert, noe som er en liten nedgang fra undersøkelsen i 2004. Innen primærnæringene er antallet intervjuede såpass lavt at anslaget for organisasjonsgrad må tolkes svært forsiktig. Det er imidlertid klart at organisasjonsgraden er lav i denne delen av arbeidsmarkedet. Organisasjonsgraden er noe høyere i statlig sektor (helseforetakene inkludert) enn i kommunal/fylkeskommunal sektor.³ Siden 2004 er organisasjonsgraden i staten gått noe ned, mens det ikke er noen endring for ansatte i kommunal sektor.

³ Skillet mellom privat og offentlig sektor er basert på opplysninger fra den intervjuede på følgende spørsmål: «Er denne bedriften et personlig eid firma, et aksjeselskap, en organisasjon, eller en kommunal, fylkeskommunal eller statlig virksomhet?» Ansatte i fristilte statlige virksomheter som post, tele og jernbane vil i hovedsak si at de er ansatt i et aksjeselskap (noe som er korrekt). Helseforetakene (sykehusene) grupperes av SSB som statlig virksomhet.

Tabell 1.2 Andel organiserte (prosent) og antall organiserte etter sektor. AKU 3. kvartal 2008.

	Prosent	Antall personer	N
Privat sektor i alt	38	570000	5088
- Primærnæringer	(14)	(3000)	81
- Privat vareproduksjon	51	241000	1665
- Privat tjenesteproduksjon	33	326000	3340
Offentlig sektor	80	655000	3075
- Kommunal sektor	79	413000	1952
- Statlig sektor (inkludert helseforetakene)	82	243000	1123
I alt	53	1225000	8163

(..) er usikre tall

Ifølge undersøkelsen har LO 49 prosent av de organiserte arbeidstakerne (tabell 1.3). Når det gjelder fordelingen mellom hovedorganisasjonene totalt, vil imidlertid register-tall gi et bedre bilde, jamfør at det alltid vil være en viss usikkerhet knyttet til utvalgsundersøkelser. Ifølge de registerbaserte tallene har LO 52 prosent av de organiserte arbeidstakerne i 2008. Ut fra det vi vet fra hovedorganisasjonenes medlemstall, kan vi også slå fast at undersøkelsen særlig overdriver medlemstallet i Unio, og at det særlig er for mange medlemmer av Utdanningsforbundet i undersøkelsen.

LO dominerer i privat sektor – her oppgir 57 prosent av de organiserte arbeidstakerne å være medlem av et LO-forbund (tabell 1.3). Deretter kommer YS og frittstående organisasjoner. I offentlig sektor er LO og Unio størst.

Tabell 1.3 Fordelingen av organiserte etter hovedorganisasjon. AKU 3. kvartal 2008. Prosent.

	Privat sektor	Offentlig sektor	Totalt
LO	57	42	49
YS	15	10	12
Unio	4	36	21
Akademikerne	10	9	9
Frittstående organisasjoner	14	3	8
Ukjent	0	0	0
Total	100	100	100
N	1998	2500	4498

1.1 Kjennetegn ved arbeidstakerne

Organisasjonsgraden er lavest blant yngre arbeidstakere (tabell 1.4). Lønnstakere under 25 år skiller seg særlig ut ved sjelden å være organisert, men et generelt trekk er at andelen organiserte øker med alder. Både i privat og offentlig sektor er organisasjonsgraden høyest for aldersgruppen 50–64 år.

Et trekk ved norsk arbeidsliv er at kvinner oftere er organisert enn menn. I 1998 var forskjellen i organisasjonsgrad mellom kvinner og menn på fem prosentpoeng i kvinners favør. I 2008 er denne økt til tretten prosentpoeng (*12 prosentpoeng om vi hadde brukt desimaler*). I privat sektor er kvinner noe sjeldnere organisert enn menn, i offentlig sektor er tendensen den motsatte. Det er imidlertid små kjønnsforskjeller i organisasjonsgrad når vi ser på privat og offentlig sektor hver for seg (3–4 prosent, og med ulikt fortegn). Forskjellen i organisasjonsgrad samlet kan dermed forklares med at en større andel av de kvinnelige lønnstakerne arbeider i offentlig sektor, der organisasjonsgraden er høy.

Organisasjonsgraden øker med utdanningens lengde. I privat sektor er det imidlertid kun dem med lengst utdanning (fem år på universitet/høgskole eller mer) som skiller seg ut ved markant høyere organisasjonsgrad. I offentlig sektor skiller høgskole- og universitetsutdannede både med kortere og lengre utdanning seg noe ut, men mindre markant. Den klare utdanningseffekten i arbeidslivet sett under ett kan dermed delvis forklares med at utdanningsgruppene er overrepresentert i offentlig sektor. Men både i privat og offentlig sektor finner vi noe høyere organisasjonsgrad blant arbeidstakere med høyere utdanning sammenlignet med gruppen som har grunnskole eller videregående skole som sin høyeste utdanning.

Grupperingen av utdanning etter nivå er endret siden undersøkelsen i 2004. Den nye inndelingen tar utgangspunkt i fullført utdanning, og fører blant annet til at unge i videregående utdanning blir plassert på grunnskolenivå inntil denne utdanningen er fullført. Endringen har også visse effekter for andelen som kodes som å ha fullført utdanning på høyere nivå, lavere grad.⁴ Omleggingen gjør at det er noe usikkert å sammenligne organisasjonsgrad etter utdanning mellom 2004 og 2008. Ser vi kun på hovedkategoriene med og uten høyere utdanning, kan det se ut som om organisasjonsgraden har gått litt ned blant dem med utdanning til og med videregående skole. Blant de med utdanning på høyere nivå var to av tre organisert begge år.

Det er også forskjeller mellom yrkesgrupper i hvilken grad de er organisert. I privat sektor er organisasjonsgraden høyest innen operatør-/håndverkeryrker. Nesten halvparten av dem som har slike yrker, er medlem av en arbeidstakerorganisasjon. Yrker innen salg, service og omsorg skiller seg ut ved lavere organisasjonsgrad enn andre både i privat og offentlig sektor. Her finner vi blant annet pleie- og omsorgspersonale uten høyere utdanning, butikkmedarbeidere, hotell- og restaurantpersonale mv. Også arbeidstakere i yrker som ikke stiller noen spesielle krav til utdanning, skiller seg ut ved lav organisasjonsgrad. I offentlig sektor er organisasjonsgraden svært høy blant arbeidstakere i yrker som krever høyere utdanning (akademikeryrker og høgskoleyrker), inkludert ledere. Her er nesten 90 prosent organisert, det vil si at organisasjonsgraden er svært høy.

---

⁴ Endringene får størst effekt for yngre arbeidstakere, og har mindre effekt når vi inkluderer kategorien VGO nivå 1 (ikke kun fullført videregående skole, som er tre år). Se for eksempel SSBs forklaring på endringen: http://www.ssb.no/vis/magasinet/slik_lever_vi/art-2006-09-14-01.html

Tabell 1.4 Organisasjonsgrad etter alder, kjønn, utdanning og yrke. Privat sektor, offentlig sektor og total. AKU 3. kvartal 2008. Prosent.

	Privat sektor N=5088	Offentlig sektor N=3075	Total N=8163
I alt	38	80	53
Alder			
16–24 år	22	38	25
25–29 år	33	75	45
30–34 år	34	81	50
35–39 år	43	84	56
40–49 år	44	84	59
50–64 år	49	89	67
65 år og mer	(41)	(72)	55
Kjønn			
Kvinner	37	81	60
Menn	39	77	47
Utdanning			
Grunnskole	29	59	35
VGO nivå 1	41	88	58
VGO nivå 2	41	75	50
U & H, lavere nivå	39	87	65
U & H, høyere nivå	54	84	69
<i>Til og med VGO</i>	37	74	46
<i>Høyere utdanning</i>	43	86	66
Yrke			
Lederyrker/akademikeryrker	41	87	62
Høgskoleyrker	42	88	63
Kontor- og kundeserviceyrker	32	76	42
Salg, service, omsorg	27	69	45
Operatør/håndverkeryrker	47	77	48
Yrker uten krav til utdanning	29	(65)	40

(..) er usikre tall

1.2 Kjennetegn ved arbeidsforholdet

Tidligere undersøkelser, inkludert undersøkelsen fra 2004, viser at organisasjonsgraden øker jo fastere arbeidstakeren er knyttet til arbeidsmarkedet og til sitt nåværende arbeidsforhold.

Deltidsansatte skiller seg ut ved lavere organisasjonsgrad enn arbeidstakere som arbeider heltid (tabell 1.5). Det er også klar forskjell mellom dem som arbeider kort deltid (under 20 timer i uka) og dem som arbeider lang deltid (20 timer og mer). En god del av

de som arbeider deltid er elever/studenter med deltidsarbeid ved siden av studiene. Å ha annen hovedaktivitet enn lønnet arbeid er sannsynligvis det kjennetegnet som i størst grad skiller ut en gruppe arbeidstakere med løs tilknytning til arbeidsmarkedet. Ser vi bort fra denne gruppen deltidsansatte, blir også forskjellene i organisasjonsgrad ut fra arbeidstid langt mindre. Da er for eksempel 72 prosent av de som arbeider kort deltid i offentlig sektor organisert. Deltidsansatte som oppgir at de i hovedsak har en annen hovedaktivitet enn lønnet arbeid, for eksempel studier og skolegang, er langt sjeldnere organisert. I denne gruppen er organisasjonsgraden 22 prosent sett under ett. Det ser imidlertid ikke ut som om det er blitt vanskeligere å nå denne gruppen siden forrige undersøkelse med tall fra 2004. Da var organisasjonsgraden 19 prosent, noe som kan tyde på at det har vært en liten økning i organisasjonsgraden.

Midlertidig ansatte er langt sjeldnere organisert enn fast ansatte. Det er også en klar effekt på organisasjonsgrad av det å ha vært ansatt lenge hos sin arbeidsgiver. Mens 71 prosent av dem som har ti års ansiennitet eller mer, er organisert, gjelder dette kun 36 prosent av dem som har vært mindre enn ett år på arbeidsplassen. Her må man imidlertid ta med i betraktningen at de som har lang ansiennitet, i gjennomsnitt vil være eldre og også arbeide i større og mer stabile bedrifter enn andre arbeidstakere.

Tabell 1.5 Organisasjonsgrad etter trekk ved arbeidsforholdet. Arbeidstid, hovedtilknytning, ansettelsesform og ansiennitet hos nåværende arbeidsgiver. Privat sektor, offentlig sektor og total. AKU 3. kvartal 2008. Prosent.

	Privat sektor N=5083	Offentlig sektor N=3067	Total N=8150
I alt	38	80	53
Arbeidstid			
Heltid	41	85	55
Lang deltid	34	77	56
Kort deltid	21	58	36
Hovedtilknytning			
Yrkesaktiv	40	84	56
Hovedsakelig ikke yrkesaktiv	17	36	22
Arbeidstid/hovedtilknytning			
Heltid	41	85	55
Lang deltid/hovedsakelig yrkesaktiv	36	80	60
Kort deltid/hovedsakelig yrkesaktiv	35	72	57
Hovedsakelig ikke yrkesaktiv	17	36	22
Ansettelsesform			
Fast ansatt	40	85	55
Midlertidig ansatt	21	49	36
Ansiennitet hos arbeidsgiver			
Under ett år	27	60	36
1–2 år	32	66	41
3–4 år	37	78	49
5–9 år	41	82	58
10 år og mer	54	93	71

1.3 Kjennetegn ved bedriften

Kjennetegn ved bedriften påvirker sannsynligheten for at en arbeidstaker er organisert. Dette vil blant annet kunne forklares med kultur og tradisjoner i bedrift og bransje, men også med om det finnes et organisasjonstilbud til stede på bedriften.

Tabell 1.6 viser at det er store forskjeller i organisasjonsgrad mellom ulike bransjer og næringer. Organisasjonsgraden er høyest innen undervisning og forskning, der 82 prosent av lønnstakerne oppgir at de er organisert. Men også andre bransjer som domineres av offentlig virksomhet, har høy organisasjonsgrad. Det kan se ut som om noen av disse bransjene har hatt en viss nedgang i organisasjonsgraden siden 2004 (unntaket er undervisning). En bransje der organisasjonsgraden har gått ned er finansiell tjenesteyting (bank og forsikring). Det samme gjelder privat transport og bygg og anlegg. Industri og oljeutvinning har en viss vekst sammenlignet med tallene fra 2004. Ser vi undersøkelsen fra 2004 og 2005⁵ under ett, er inntrykket en stabil organisasjonsgrad for industrien.

Lavest organisasjonsgrad finner vi i hotell- og restaurantvirksomhet, der kun 20 prosent av lønnstakerne oppgir at de er organiserte. Denne bransjen hadde lavere organisasjonsgrad i 2004-undersøkelsen, men ser vi flere undersøkelser under ett (2001, 2005 og 2008), synes organisasjonsgraden for bransjen å ligge på rundt 20 prosent. I detaljhandelen ligger organisasjonsgraden i 2008 på 23 prosent, mot 21 prosent i forrige undersøkelse (2004). Forskjellen her er ikke større enn at det kan skyldes tilfeldig variasjon i undersøkelsene, og hovedinntrykket er at organisasjonsgraden innen detaljhandel ligger ganske stabilt et sted mellom 20–25 prosent. Vi ser bort fra organisasjonsgraden for primærnæringene, der antall intervjuer er lavt og tallet svært usikkert, men kan konkludere med at dette er en bransje med lav organisasjonsgrad.

I privat sektor varierer organisasjonsgraden med bedriftsstørrelse. Jo større bedriften er, jo høyere er organisasjonsgraden (tabell 1.7). I bedrifter med under seks ansatte er fire av fem arbeidstakere uorganisert. I bedrifter med mer 200 ansatte og mer, er over 60 prosent av lønnstakene organisert. For offentlig sektor finner vi ikke noen slik størrelseeffekt av betydning.

---

⁵ Det ble stilt spørsmål om organisering i AKU 2005 (3. kvartal). Her ble imidlertid spørsmålene kun stilt til ansatte i privat sektor.

Tabell 1.6 Organisasjonsgrad etter næring. AKU 3. kvartal 2008, samt AKU 2. kvartal 2004. Prosent.

	2008		2004	
	Prosent	N	Prosent	N
I alt	53	8160	55	10 019
Næring⁶				
Undervisning og forskning	82	854	79	1056
Offentlig administrasjon	80	697	86	791
Helse- og veterinærtjenester	77	946	80	1147
Offentlig forretningsdrift, jernbane og post	72	239	77	350
Sosial- og omsorgstjeneste	67	805	67	1043
Finansiell tjenesteyting	59	190	67	225
Olje/industri	58	1132	55	1352
Privat transport	44	413	53	475
Bygg og anlegg, el og kraft	37	533	42	673
Forretningsmessig tjenesteyting	29	773	33	811
Annen privat, personlig tjenesteyting	27	186	33	271
Engroshandel	23	356	25	441
Detaljhandel/motorkjøretøyer	23	768	21	973
Hotell- og restaurantvirksomhet	20	187	15	279
Primærnæringer	(14)	81	22	132

Tabell 1.7 Organisasjonsgrad etter bedriftsstørrelse. Privat sektor, offentlig sektor og samlet. AKU 3. kvartal 2008. Prosent.

	Privat sektor N=4935	Offentlig sektor N=2883	Totalt N=7818
I alt	39	82	54
Bedriftsstørrelse			
1–5 ansatte	20	(69)	26
6–9 ansatte	22	76	32
10–19 ansatte	28	79	43
20–49 ansatte	39	83	57
50–100 ansatte	47	84	62
100–199 ansatte	55	83	64
200 ansatte eller flere	61	82	71

(..) er usikre tall

⁶ Grunnlag er SSBs Standard for næringsgruppering (SN2002) og opplysningene om privat eller offentlig eier. Virksomhet med offentlig eier innen NACE A til K er kodet som offentlig forretningsdrift. I tillegg er alle innen post (NACE 641) og jernbane (NACE 601) kodet som offentlig forretningsdrift. Dette gjør at vi vil få med noen få som burde vært kodet som privat sektor. Forskning og utredning (NACE 730) er slått sammen med undervisning. Privat personlig tjenesteyting består av NACE 90 – 99 med privat eier.

2 De ulike hovedorganisasjonene – profiler

Vi bruker spørreundersøkelsen for å se på hvilke ulikheter og likheter vi finner mellom hovedorganisasjonene når det gjelder medlemsprofil.⁷ I og med at vi har å gjøre med en spørreundersøkelse, vil anslagene være omfattet av usikkerhet, det vil si at vi både kan anslå tall som ligger noe for høyt og noe for lavt. Det er imidlertid mest sannsynlig at det reelle tallet ikke vil avvike vesentlig fra det en spørreundersøkelse av denne typen gir.⁸

De ulike hovedorganisasjonene har ulik profil når det gjelder fordelingen på kvinner og menn, på utdanningsnivå og når det gjelder sektor. Ifølge undersøkelsen er drøyt halvparten av LOs medlemmer i dag kvinner (tabell 2.1). Også YS og Unio har kvinneflertall, dette er mest markert i Unio. Akademikerne og de frittstående organisasjonene (der NITO er den største) har imidlertid et klart flertall av menn blant sine medlemmer. Tallene fra spørreundersøkelsen stemmer godt med det vi vet fra organisasjonenes medlemsregistre.

LO og YS har hovedtyngden av medlemmene blant arbeidstakere uten høyere utdanning. Ifølge undersøkelsen har 16 prosent av LOs medlemmer høyere utdanning – noe som tilsier at LO har 95 000–100 000 medlemmer med høyere utdanning. Dette er i all hovedsak grupper med utdanning på lavere høgskole- og universitetsnivå (opp til og med fire år). Andelen medlemmer med utdanning på universitets- og høgskolenivå er noe høyere i YS (25 prosent). Unio og Akademikerne har rettet seg inn mot arbeidstakere med høgskole eller universitetsutdanning, og har naturlig nok stort sett kun medlemmer med høyere utdanning.

I tabell 2.1 sammenligner vi også organiserte arbeidstakere i alt og de som oppgir at de ikke er medlem av noen arbeidstakerorganisasjon. Det mest markante skillet mellom organiserte og uorganiserte arbeidstakere er aldersprofilen (der hovedorganisasjonene ligner hverandre) og fordelingen på sektor. Én av tre uorganiserte arbeidstakere er under

---

⁷ Vi har spurt om hvilken organisasjon/hvilket forbund arbeidstakeren er medlem av. Svarene er gått igjennom og åpenbare feilsvar er korrigert. Vi har tatt som utgangspunkt at respondenten svarer korrekt på spørsmålet om forbund, men enkelte åpenbare misforståelser er korrigert. Vi har for eksempel kontrollert om svarene virker fornuftig ut fra sektor, bransje, yrke og utdanning. For dem som svarte «vet ikke» på forbundsnavn, har vi lagt til grunn svarene på et spørsmål om hvilken hovedorganisasjon de er tilknyttet. De fleste oppgir navnet på sitt forbund. Vår vurdering er at denne måten å spørre på gir svar av god kvalitet, dvs. at arbeidstakerne i hovedsak oppgir riktig forbund. Erfaringsmessig gir det større andel feilsvar når man spør om hovedorganisasjon enn når man spør om forbund, og der vi i etterkant koder disse etter hvilken hovedorganisasjon forbundet er tilknyttet.

⁸ Vi har allerede pekt på at undersøkelsen overdriver Unios andel av de organiserte (og medlemstall), og at dette særlig skyldes at vi har for mange i undersøkelsen som oppgir at de er medlem av Utdanningsforbundet. Dette skyldes antakelig at arbeidstakere i offentlig sektor med høyere utdanning har vært mer villig til å svare på undersøkelsen enn andre.

30 år – mot 16 prosent av de organiserte. Drøyt 60 prosent av de uorganiserte arbeider i privat tjenesteyting, mens drøyt halvparten av de organiserte er ansatt i offentlig sektor.

Tabell 2.1 Medlemmene i ulike hovedorganisasjoner og frittstående forbund, organiserte arbeidstakere i alt og uorganiserte arbeidstakere fordelt etter kjønn, alder, utdanning og hovedsektor. AKU 3. kvartal 2008. Prosent.

	LO	YS	Unio	Akade- mikerne	Fritt- stående	Organi- serte i alt	Ikke organi- sert
Kjønn							
Kvinner	51	57	77	40	31	55	42
Menn	49	43	23	60	69	45	58
Total	100	100	100	100	100	100	100
Alder							
Under 30 år	18	8	16	16	15	16	36
30–39 år	20	22	29	33	24	24	24
40–49 år	26	31	21	28	28	26	20
50 år og mer	35	38	34	23	33	34	20
Total	100	100	100	100	100	100	100
Gjennomsnittsalder	43 år	45 år	43 år	41 år	43 år	43 år	37 år
Utdanning							
0							
Grunnskole/VGS 1	42	28	2	0	10	25	38
VGS 2	42	47	7	5	32	31	36
U & H lavere nivå	14	22	80	19	54	33	20
U & H høyere nivå	2	3	11	76	4	11	6
Total	100	100	100	100	100	100	100
Sektor							
Privat vareproduk- sjon	27	12	0	17	42	20	23
Privat tjenestepro- duksjon	27	46	8	32	36	27	61
Offentlig sektor	46	42	92	52	22	54	15
Total	100	100	100	100	100	100	100
N	2166	558	989	399	373	4485	3608

Et spørsmål som også kan stilles i forbindelse med undersøkelsen i 2008, er om LO har styrket eller svekket rekrutteringen av grupper med høyere utdanning. Andelen medlemmer med høyere utdanning var 16 prosent i 2008, mot 14 prosent i 2004. Forskjellen er ikke statistisk signifikant. Men siden LO også har økt antall medlemmer i perioden, er det rimelig å anta at antallet medlemmer med høyere utdanning har økt noe over de siste fire årene.

Hovedorganisasjonene er ulikt representert i ulike bransjer og næringer. Tradisjonelt har LO stått sterkt i privat sektor, mens utdanningsorganisasjonene har stått sterkt i offentlig sektor. I tabell 2.2 ser vi på hvordan de organiserte lønnstakere fordeler seg mellom LO og andre organisasjoner. LO-forbundene dominerer innen bygg og anlegg, detaljhandel og offentlig forretningsdrift. Det samme gjelder sosial- og omsorgstjenester. Det er også et flertall LO-medlemmer innen industri og oljeutvinning (62 prosent) og privat transport (57 prosent), men her er det også en betydelig andel organiserte utenfor LO. Forbund utenfor LO dominerer klart innen finansiell tjenesteyting. Det samme gjelder undervisning og forskning. Også innen forretningsmessig tjenesteyting og helse finner vi et flertall av de organiserte utenfor LO. Begge disse sistnevnte er bransjer med mange arbeidstakere med høyere utdanning.

Tabell 2.2 Organiserte lønnstakere fordelt på hovedorganisasjon (LO og andre). Etter bransje. AKU 2004. Prosent.

	LO	Andre organisasjoner	Total	N
Olje/industri	62	38	100	655
Bygg og anlegg, el og kraft	81	19	100	196
Engroshandel	55	45	100	87
Detaljhandel/motorkjøretøyer	79	21	100	171
Hotell og restaurant	(78)	-	100	40
Privat transport	57	43	100	192
Finansiell tjenesteyting	-	90	100	116
Forretningsmessig tjenesteyting	36	64	100	221
Offentlig forretningsdrift inkl. jernbane og post	76	24	100	182
Offentlig administrasjon	44	56	100	556
Undervisning og forskning	18	82	100	713
Helse- og veterinærtjenester	37	63	100	744
Sosial tjenesteyting	68	32	100	546
Annen privat, personlig tjenesteyting	(48)	(52)	100	53

(..) er usikre tall

3 Tariffavtaledekning AKU

3.1 Tariffavtaledekning 2008

Vi spurte lønnstakerne i privat sektor hvordan lønna ble fastsatt:

Er dine lønns- og arbeidsvilkår helt eller delvis regulert av en tariffavtale eller overenskomst, eller reguleres de kun gjennom individuell avtale mellom deg og din arbeidsgiver?

Spørsmålet er det samme som er blitt stilt ved flere tidligere anledninger, blant annet i AKU 1998, AKU 2004 og AKU 2005. I 2008 oppgir 58 prosent av lønnstakerne i privat sektor at lønna helt eller delvis fastsettes gjennom tariffavtale, 38 prosent oppgir at lønns- og arbeidsvilkår kun reguleres gjennom privat avtale og ytterligere to prosent sier at det ikke finnes noen avtale, og én prosent svarer «annet» (tabell 3.1). Vi antar at de tre sistnevnte kategoriene (i alt 40 prosent når tallene summeres og desimalene tas med) kan grupperes som «bare privat avtale». Ytterligere to prosent svarer «vet ikke».⁹

Svarene for 2008 gir samme andel arbeidstakere i privat sektor med tariffavtale som i 2004. Også da oppga 58 prosent at lønna helt eller delvis ble fastsatt ved tariffavtale, mens 37 prosent svarte kun gjennom individuell avtale. Det ser dermed ut som om tariffavtaledekningen i privat sektor har vært stabil i perioden.

Tabell 3.1 Tariffavtaledekning, privat sektor. AKU 3. kvartal 2008. N=5038. Prosent og antall personer.

	Prosent	Antall
Tariffavtale	58	853 000
Kun individuell avtale	38	568 000
Ingen avtale	2	23 000
Annet	1	11000
Vet ikke	2	28 000
I alt	100	1484000

Som påpekt i tidligere analyser er andelen arbeidstakere som oppgir at lønna fastsettes gjennom tariffavtale, høyere enn vi ville forvente ut fra andre (registerbaserte) datakilder.

⁹ Mange av disse er nye på arbeidsplassen eller løst tilknyttet arbeidsgiver/arbeidsmarked.

Dette kan forklares ved misforståelser eller manglende kunnskap blant arbeidstakerne om hvordan lønna fastsettes. Det kan også være slik at tariffavtalene (eller de lønnssetter som fastsettes i tariffavtalene) benyttes i bedrifter som ikke formelt er bundet av disse avtalene.

3.2 Tariffavtaledekning etter kjennetegn ved bedriften og arbeidstakeren

Vi har tidligere sett at det er store forskjeller i organisasjonsgrad mellom ulike grupper i arbeidslivet, og at skillet først og fremst går mellom arbeidstakere som er godt etablert i arbeidslivet og hos arbeidsgiver, og dem som har en mindre fast tilknytning. Slike kjennetegn vil sannsynligvis bety mindre når det gjelder tariffavtale. Hvis en bedrift først følger tariffavtale, vil dette omfatte alle relevante arbeidstakere, uavhengig av om de er medlem av en arbeidstakerorganisasjon eller ikke. Samtidig vet vi at tariffavtalene spiller en mindre sentral rolle i lønnsfastsettelsen for en del grupper i arbeidslivet. Dette vil være funksjonærer i privat sektor og arbeidstakere i bedrifter og bransjer der organisasjonene står svakt på arbeidstaker- og eventuelt også på arbeidsgiversiden.

Det er betydelige forskjeller i tariffdekning mellom ulike næringer (tabell 3.2). Forretningsmessig tjenesteyting skiller seg særlig ut ved lav tariffavtaledekning. Her oppgir kun en drøy tredel av arbeidstakerne at lønna fastsettes gjennom tariffavtale. I de delene av privat sektor som ligger nær offentlig virksomhet (helse, sosial omsorg og undervisning), oppgir to av tre ansatte at lønns- og arbeidsvilkår fastsettes gjennom tariffavtale. Dette er noe lavere enn ved forrige undersøkelse (2004). Tariffavtaledekningen er også høy innen transport, finansiell tjenesteyting og industri (inkludert oljeutvinning). I disse bransjene oppgir mellom 64 og 71 prosent av arbeidstakerne at lønns- og arbeidsvilkår helt eller delvis fastsettes gjennom tariffavtale. Det er imidlertid overraskende små forskjeller mellom bransjer med middels høy organisasjonsgrad og lav organisasjonsgrad. For eksempel oppgir 61 prosent av arbeidstakerne i detaljhandel og 58 prosent av arbeidstakerne i hotell- og restaurantvirksomhet at lønna fastsettes gjennom tariffavtale. Dette er sannsynligvis for høyt, jamfør diskusjonen i forrige avsnitt, der vi peker på at denne typen spørreundersøkelser tenderer til å overdrive andel arbeidstakere som dekkes av tariffavtale.

Ansatte i små bedrifter skiller seg ut ved sjeldnere enn andre å ha tariffavtale. Mønsteret er klart, jo større bedriften er, jo høyere er andelen arbeidstakere som dekkes av tariffavtale.

Tabell 3.2 Andel arbeidstakere med tariffavtale etter næring og bedriftsstørrelse. Privat sektor. AKU 3. kvartal 2008. Prosent.

	Prosent	N
Privat sektor i alt	59*	4953
Næring		
Finansiell tjenesteyting	71	190
Olje/industri	70	1117
Privat eiet undervisning, forskning, sosial omsorg og helse	68	395
Privat transport	64	401
Detaljhandel/motorkjøretøyer	61	741
Bygg og anlegg, el og kraft	60	522
Hotell- og restaurantvirksomhet	58	174
Annen privat, personlig tjenesteyting	51	178
Engroshandel	45	350
Forretningsmessig tjenesteyting	37	756
Bedriftsstørrelse		
1–5 ansatte	32	521
6–9 ansatte	47	823
10–19 ansatte	58	752
20–49 ansatte	63	871
50–99 ansatte	62	517
100–199 ansatte	69	425
Over 200 ansatte	73	908

* Her ser vi bort fra vet-ikke-gruppen, dvs. at vi antar at denne gruppen fordeler seg om lag som de øvrige. Dette gjør at andelen arbeidstakere som svarer at lønna helt eller delvis fastsettes ved tariffavtale, øker fra 58 prosent til 59 prosent.

Det er arbeidstakere med høyere utdanning og arbeidstakere som er ansatt i lederyrker eller yrker som krever akademisk utdanning, som sjeldnest sier at lønns- og arbeidsvilkår fastsettes ved tariffavtale (tabell 3.3). Blant operatører og yrker innen salg, omsorg og service og blant ansatte i yrker som ikke krever utdanning, sier to tredeler av arbeidstakerne at lønna fastsettes gjennom tariffavtale. Med unntak av de med høyest utdanning og lederjobber, er det imidlertid ganske moderate forskjeller mellom ulike grupper når det gjelder andelen arbeidstakere som oppgir at lønna fastsettes ved tariffavtale. Det er kun mindre forskjeller fra forrige undersøkelse.

Tabell 3.3 Andel arbeidstakere med tariffavtale etter utdanning og yrke. Privat sektor. AKU 3. kvartal 2008. Prosent.

Utdanning	Prosent	N
Grunnskole	63	1124
VGS nivå 1	61	582
VGS nivå 2	61	1950
U & H lavere nivå	52	965
U & H høyere nivå	42	334
Yrke		
Lederyrker/akademikeryrker	39	788
Høgskoleyrker	54	1133
Kontor og kundeservice	60	430
Salg, service, omsorg	63	1036
Operatør/håndverkeryrker	68	1383
Yrker uten krav til utdanning	64	184

3.3 Utvikling fra 1998 til 2008

Spørsmålet om tariffavtaledekning ble første gang stilt i AKU 2. kvartal 1998. Det finnes ikke tall for 2001, men spørsmålet er stilt i 2004, 2005 og 2008. I 1998 oppga 63 prosent av lønnstakerne i privat sektor at lønna fastsettes ved tariffavtale, i 2004 var andelen 60 prosent. I 2005 oppga 59 prosent av arbeidstakerne i privat sektor at de var dekket av tariffavtale. Det samme fant vi i 2008. Det er særlig innen privat vareproduksjon at andelen arbeidstakere med tariffavtale har gått ned fra undersøkelsen i 1998 til 2008. For perioden 2004 til 2008 er imidlertid bildet stabilitet (tabell 3.4).

Tabell 3.4 Tariffavtaledekning etter sektor. AKU 2. kvartal 1998, AKU 2. kvartal 2004, AKU 3. kvartal 2005 og AKU 3. kvartal 2008. Prosent.

	Prosentandel med tariffavtale			
	1998	2004	2005	2008
Privat sektor	63	60	59	59
- Privat vareproduksjon (inkludert primærnæringer)	71	63	64	65
- Privat tjenesteyting	58	58	56	55
Offentlig sektor (settes til 100)	100	100	100	100
Total	77	74	73	74

Her ser vi bort fra vet-ikke-gruppen, dvs. at vi antar at denne gruppen fordeler seg om lag som de øvrige.

4 Registertall

Både organisasjonsgraden og tariffavtaledekningen kan måles ut fra forskjellige kilder. Erfaringsvis er registertall godt egnet til å måle den samlede organisasjonsgraden eller avtaledekningen, samt å vise utviklingen over tid. Andre datakilder vil kunne utfylle dette, men er også spesielt egnet for nedbrytninger etter kjennetegn ved arbeidstakere og arbeidsforhold. Kildene for arbeidstakersidens organisasjonsgrader og tariffavtaledekning er altså to, avhengig av formålet. Her presenteres registertall, mens analysene ellers i notatet er basert på spørreundersøkelser.

4.1 Organisasjonsgraden

Organisasjonsgrad uttrykker forholdet mellom antall organiserte og antall organiserbare. For arbeidstakerorganisasjonene operasjonaliseres dette til forholdet mellom antall organiserte lønnstakere og antall yrkesaktive lønnstakere i arbeidsstyrken. Antall organiserte arbeidstakere finner vi med utgangspunkt i organisasjonenes statistikk over samlet medlemstall (tabell 4.1).

Det er utviklet kriterier for hvordan organisasjonenes medlemstall skal bearbeides, slik at bare yrkesaktive lønnstakere telles. Formålet er å ta grupper som elev- og studentmedlemmer, pensjonister, selvstendig næringsdrivende og arbeidsledige ut av beregningsgrunnlaget. Dette arbeidet er ikke ukomplisert, og det finnes grupper som det kan diskuteres om er yrkesaktive lønnstakere eller ikke. Ett eksempel er studenter som organiserer seg i forbindelse med et deltidsarbeid, et annet er personer som er midlertidig ute av arbeidsmarkedet på grunn av permisjon eller lignende. I det første tilfellet har vi av hensyn til konsistens mellom organisasjonene valgt å ta identifiserbare studentmedlemmer ut av beregningsgrunnlaget, deltidsarbeidende som har et vanlig medlemskap er derimot med. Det andre tilfellet omfatter medlemskategorier som det ikke alltid er like lett å identifisere, og derfor er det ikke gjort noe forsøk på å trekke dem ut av beregningsgrunnlaget. Våre anslag på forholdet mellom yrkesaktive lønnstakere og summen av andre medlemskategorier i hovedorganisasjonene er gjengitt i tabell 4.1.

Vi bruker *alle* lønnstakere i arbeidsstyrken, uavhengig av arbeidstid og ansettelsesform, som uttrykk for potensielle medlemmer. Det er tilstrekkelig å oppgi at man har arbeidet noen få timer i «referanseuken» for å bli registrert som sysselsatt i AKU, det vil si at også personer med små arbeidsforhold registreres som sysselsatte.¹⁰

---

¹⁰ Arbeidstakere som er midlertidig borte fra arbeidet, for eksempel på grunn av sykdom, ferie eller avspasering, registreres også som sysselsatte i AKU.

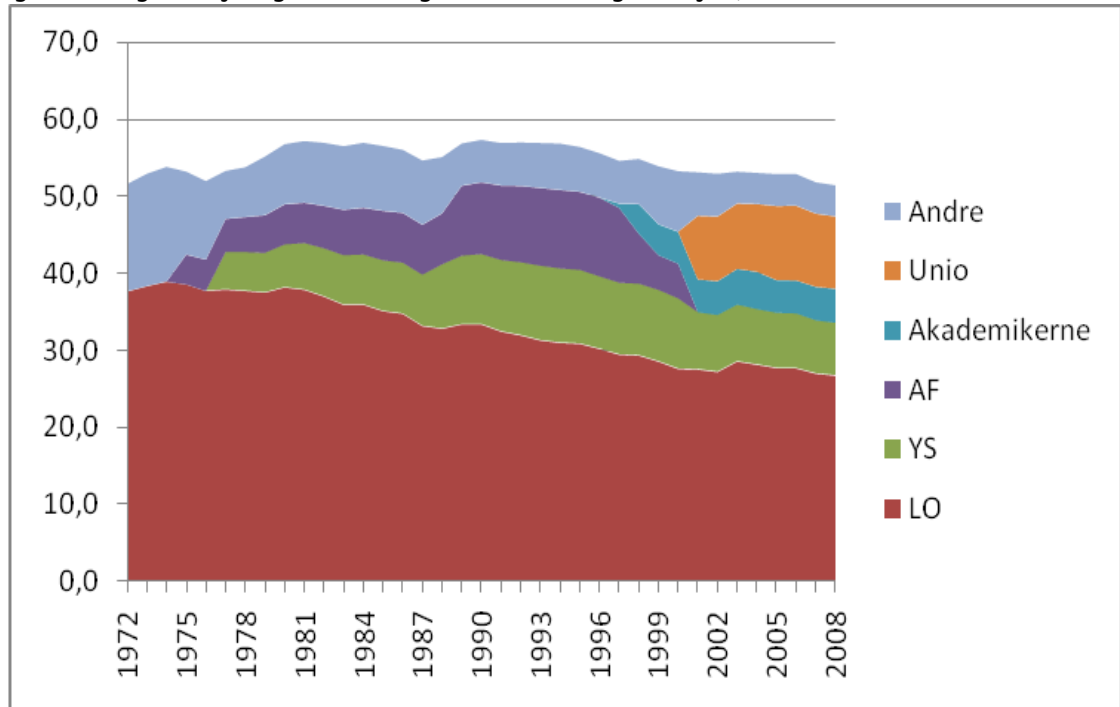
Tabell 4.1 Samlet medlemstall og andel yrkesaktive medlemmer, 31. desember 2008.

	Samlet medlemstall	Yrkesaktive lønntakere som andel av medlemsmassen, %
LO	865 392	71,9
Unio	280 976	77,8
YS	216 104	74,0
Akademikerne	143 848	71,4
Frittstående forbund	114 753	81,6

Det siste valget har også sammenheng med standarder etablert i andre land, og gjør at organisasjonsgrader blir sammenlignbare. Det er likevel åpenbart at arbeidstid, ansettelsesform og andre kjennetegn ved arbeidstakerne har betydning for organisasjonstilbøyeligheten. Data fra spørreundersøkelser egner seg imidlertid bedre enn medlemsstatistikk til å belyse slike forhold.

Organisasjonsgraden i Norge siden 1972 (starten på AKU) er framstilt i figur 4.1. Utviklingen viser for det første en i hovedsak stabil organisasjonsgrad i Norge i denne perioden, likevel er det et visst fall mot slutten av perioden. For det andre tapte LO andeler til de andre organisasjonene fra cirka 1980 og ut perioden.

Figur 4.1 Organisasjonsgraden i Norge etter hovedorganisasjon, 1972–2008.

Forløpere til YS og AF er i figur 4.1 gruppert sammen med frittstående forbund. Organisasjonsgraden er målt ved utgangen av året, for 1998 og 1999 er medlemstallene i AF, Akademikerne og frittstående forbund imidlertid målt 1. januar påfølgende år for å fange opp forbundsoverganger.

Tabell 4.3 gir et mer detaljert bilde av utviklingen det siste tiåret. Tabellen viser at LOs relative oppslutning går svakt tilbake, med unntak av veksten i 2003 (dannelsen av Fagforbundet). Av de andre organisasjonene har YS stagnert og til dels falt i perioden. Akademikerne holder seg stabile, mens Unio vokser svakt. Det kan også nevnes at over 92 prosent av de organiserte lønnstakerne er å finne i en hovedorganisasjon. Siden etableringen av AF og YS på 1970-tallet har oppslutningen om frittstående forbund gått jevnt tilbake. Situasjonen i dag markerer det laveste oppslutningsnivået noen sinne for frittstående forbund.

Tabell 4.3 Organisasjonsgraden i Norge etter hovedorganisasjon, 2000–2008.

	Samlet	LO	YS	AF	Akademi- kerne	Unio	Frittståen- de
2000	53,2	27,6	9,2	4,5	4,1		7,8
2001	53,1	27,5	7,5		4,2	8,3	5,6
2002	52,9	27,2	7,4		4,4	8,4	5,5
2003	53,2	28,6	7,4		4,6	8,5	4,1
2004	53,0	28,1	7,2		4,8	8,8	4,0
2005	52,9	27,7	7,2		4,2	9,6	4,1
2006	52,9	27,7	7,1		4,3	9,7	4,1
2007	51,8	27,0	6,9		4,3	9,5	4,0
2008	51,4	26,7	6,9		4,4	9,4	4,0

Organisasjonsgrader og tariffavtaledekning i norsk arbeidsliv 2008

Dette notatet viderefører analysene fra Fafo-rapport 518, *Organisasjonsgrader og tariffavtaledekning i norsk arbeidsliv 2004/2005*. Vi ser på hvordan organisasjonsgraden på arbeidstakersiden har utviklet seg over tid. Videre undersøker vi hvor mange arbeidstakere som dekkes av tariffavtale i 2008, og ser om det er forskjeller i ulike deler av arbeidslivet. Til slutt ser vi om det er ulikheter mellom yngre og eldre arbeidstakere, mellom menn og kvinner, og etter yrke og utdanning. Datagrunnlaget er en tilleggsundersøkelse til Arbeidskraftundersøkelsen 3. kvartal 2008 (AKU) og registeropplysninger fra arbeidstakerorganisasjonene.

